

הצורך בתיקונים בדת בצירוף הוקעת השלילה ביהדות המסורתית יצא הוא למערכה בטיעונו, שהמציאות היהודית היתה הורתה של ההלכה ואין על כן לעקור אותה משורשה בכוח, ולזכות את העם שלא בפניהם. העמיד את הדינאמיות של הדת מול דורשי התיקונים המבקשים לבלום התפתחות טבעית. אף יצא הוא נגד „בין שיני אריות“ של יל"ג והראה תפיסה אנטי־היסטורית זו, המודדת התפתחות היסטורית מסויימת בקני־מידה לקורחים מהווי הזמן החדש. לעומת זאת חייב הוא את תיקון החיים בתחומים השונים וכן ביקר קשה את הפזילה המת־מדת, בתוך כל אותו מאבק, כלפי חוץ. מתחום הכלכלה היהודית הרעועה ברוסיה ובגולה הוא בא להכרת חיבת־ציון והשיבה לעבודת האדמה וכ„תיאוריית־גג“ הוא פורש מסכת רעיונית על לאומיות יהודית, שסימנה העיקרי הוא היסוד הדתי, ולא הארץ וכל שאר הסימנים האחרים שמנו בלאומיות. הודה שהעולים הראשונים לארץ בראשית השמונים רובם לא מניעים דתיים הביאום. יחד עם כך הכיר ברציפות היישוב היהודי בארץ כגורם עיקרי מסייע למאמצייהם של המתיישבים הראשונים ובעיקר היו לו מתיישבי פ"ת הוכחה לכך. ואכן זכה שראש מתנגדיו, לילינבלום, יחלק לו דברי־שבח מופלגים על אף התנגדותו לו (ב„חטאת נעורים“ הכניס לילינבלום חילוקי־הדעות שבינו לבין פ. הנקרא שם „האדון הנכבד מס' 300“ בצירוף האמירה שמכל מתנגדיו מכבד הוא את פ. „מפני שהוא גדול בתורה, חכם־לב באמת“).

מאמרים פובליציסטיים־עיוניים אלה, שהופיעו בשנות תרכ"ח—תרל"א, נקבצו בספר „ילדי רוחי“ (א: ריב עמי, או הגבלת מצב ישראל בעמים ותועדות הכללית בחברת האדם לסתום פיות דוברי שקר; ב: החיים והיהדות. כולל שלושה מאמרים לשאלת תיקונה של אומה, והמה: א: תיקונים בדת; ב: תיקונים בדרך־ארץ ויישובו של עולם; ג: תיקונים ביהדות. מאיינץ, תרל"ב. מהדורת שנייה יצאה בתרצ"ד בצירוף מבואות מפורטים משני חתניו: ד. ילין וי. בר"ן מיוחס). המשיך להשתתף ב„הל־בגון“, שהיתה לו, מאז הפך העיתון לשופר האורתודוקסיה, האכסניה המרכזית. גם אח"כ לא תפסה א"י מקום עיקרי בשיטתו ורק בתרל"ז חל בו מיפנה בתחום זה והוא החל לדרוש בשבח יישוב א"י. ומשביקשו בעלי הקרן לתיקון היישוב העברי בא"י, שנוצרה באנגליה לכבד את שמו של מ. מונטיפיורי, איש־אמונים בארץ, שיבצע את מגמת הקרן, נפלה הבחירה על פ. והוא עלה בקיץ 1878 והת־יישב בירושלים. חקר את התחומים הכלכליים של היישוב ולפי עצתו הוחלט לבנות בתים בירושלים בעזרת הקרן („מוכרת משה“). כתוצאה מכך נתווספו כמה שכונות בירושלים ופ. כיהן כראש הקרן בירושלים עד תרס"א (לאחריו קיבל את הראשות ד. ילין). עם שנודע כבר לפני־כן כתקוע בכל נימי נשמתו בתחום המסורה החרם ע"י קנאי ירושלים, דבר שעורר סערה עצומה בכל רחבי היישוב והגולה ותגובות נזעמות בעיתונות (בין המגיבים

פינס, יחיאל מיכל (רוזינוי, פלך גרודנה, כ"ב בתשרי

תר"ד/16.10.1843 — יפו, ו באדר ב תרע"ג/

15.3.1913)

היה בן משפחה, שזכתה לשני הכתרים של תורה ואמינות. ליד לימודי־קודש היו לו מגיל רך ביותר מורים פרטיים ללימודי חול. שקוד היה ביותר על הקריאה הן בספרי ההגות העברית וההשכלה וכן בספרות הכללית. אף היה תלמידו של ר' מרדכי גימפל יפה, מראשוני הרבנים שנצטרפו לחיבת־ציון ומי שעלה אח"כ לארץ וישב עם מתיישבי פתח־תקווה הראשונים ביהוד. לאחר נישואיו (עם בתו של האמיד הנודע שמריה לוריא, מי שעלה לארץ בשנות השלושים למאה הקודמת וחזר לרוסיה) ישב החילה במוהילוב, מקום מושב חותנו, ואחר חזר לרוזינוי ועסק בה בהרבצת תורה ובצרכי ציבור. כאיש שקודש וחול נמזג בו מראשית הימים ללא מאבקים היה כמעט מהראשונים והבודדים בתקופת ההשכלה העברית שמראשית צעדי הספרותיים ביקש להקנות את חוד הניגוד החרף בין הישן והחדש תוך ביקוש הטוב והמועיל בשני הקטבים. החל השתתפותו בעיתונות העברית בראשית שנות השישים וגילה ביקורת מפוכחת לארחות החיים והתרבות בתחום המושב היהודי בצירוף דחייה מוחלטת של התיקונים בדת. לפי שתיקון צריכים לפני הכל החיים עצמם. יחד עם כך גלום היה במאמרים אלה חיוב גדול של היהדות המסורתית והוקעת האספקלריה העקומה של חיים אלה בספרות ההשכלה הפובליציסטית. משהחלו בשלהי שנות השישים להתפרסם מאמריו של לילינבלום בצירוף שירי יל"ג ודבריהם של אחרים בעניין

החריפים: י"ג). פ. השיב לחוקפיו בכרוזו לגולה בשם "שמעו הרים ריבי". בנוסף לכך הוציא הוא בירושלים את הספר "עמק ברכה" לר' אליהו מזרחי בצירוף הוספות מאת אחד מגדולי התורה שבדור ר' דוד פרידמן, שהיה גם גיסו של פ. ומבוא ממנו עצמו — ובכל אלה הוכחה, שלחרם בירושלים אין כל תוקף.

עם ראשית התערותו ביישוב ובבעיותיו החלה עלייתם של הבייל"ויים וכל שאר העולים מראשית שנות השמונים. הבייל"ויים שנתקלו כבר בראשית צעדיהם בארץ במכ" שולים לאין קץ מצאו בפ. פטרוז נאמן והוא כתב את כרוזיהם ודאג לסידורם ולבסוף אף רכש למענם קרקע ויישבם על אדמת גדרה. בהדרגה נעשה בר"סמכה בכל בעיות היישוב והכתובת המרכזית אליה פנו מכל רחבי העולם היהודי בשאלות אינפורמטיביות. יחד עם כך היה בעצה אחת עם א. בן־יהודה ורעיו בשקידתם להחיות את הלשון העברית כשפת־דיבור ובמייסדי האגודה "תחית ישראל", שקיפלה במגמותיה את כל תחומי הרוח והחומר של היישוב החדש. עם פרוץ פולמוס השמיטה בארץ (תרמ"ט) עשה לשם התרת העבודה בגדרה, למרות האיסור של רבנים מסויימים. היה חבר "בני משה". אולם לאחר זמן קצר נעשה מתנגד חריף לאחד־העם ותורתו הלא־מית החילונית ובקונטרסיו "אמת וארץ", שהוציא בשנות תרנ"ד—תרנ"ו (יצאו שש חוברות. רובם ככולם של המאמרים שם הם שלו). לעומת זאת חזר והדגיש שלא־מיות ללא דת אינה ראוייה לשמה וכן החל להטיף לחינוך לאומי־דתי, דבר שביקש להגשים בארץ גיסו (בעל אחותו) ותלמידו זאב יעבץ. פירסם את מאמריו עד ימיו האחרונים. כשהוקמה האכסניה הראשונה של "המזרח" בשם "המזרח", שנערכה ע"י יעבץ, פירסם, בניגוד לעמדת גיסו, דברי־התנגדות לתכנית אוגנדה. (אין להעלות על הדעת שיבת ישראל לקדמותו בלי ציון וארץ־ישראל). סעיף מיוחד בפעלו הספרותי והיישובי הוא תחום־הלשון והסגנון שלו. בניגוד לבן־יהודה היה מעורה בתשתית הלשון העברית ומתוך כך סגנונו, שהיה מיוחד בשימוש בכל הרובדים וכן בהבעה מדוייקת ככל האפשר. מתוך כך טירחתו להתקין בעברית סידרת ספרים בענייני טבע (פיסיקה, חימיה, חקלאות וכו'). לחם בספיחי הלשון של בית בן־יהודה בראותו בהם זמורת זר. מתוך כך תרגומו־עיבודיו, בהם השתמש חליפות בלשון המקרא, המשנה והסגנון המערוב משניהם גם יחד: "ספר הכח", לב. סטוארט (ירושלים, תרנ"ד, וארשה תרנ"ט), "משנת ארץ ישראל", בה מסר בלשון המשנה אינפורמציה על ענייני־יסוד של היישוב, העלייה וכו', "משנת עולם קטן" (מסכת ניתוח) ו, "ברייתא דמרכבה" לב. שרשבסקי, "ספר עבודת האדמה" לאנדרלינד, "תורת משפטי תוגרמא" (עם ד. ילין), "כתבי־משפחה עבריים" לו. הרצברג (רק חלק הספר), "מבוא לכל תורת מעשה־בראשית" (כעין עיבוד לסידרת ספרי־מדע בכמה תחומים בלשון המקרא) ועוד.

מאמריו הנפוצים על פני העיתונות העברית בארץ ובה"ל לא כונסו עד כה. חלק מצער קובץ ע"י שני חתניו: ד. ילין וי. בר"ן מיוחס באסופה "בנין הארץ" (כאן מצויים: קטע אבטוביוגרפי, יומנו, מכתבים לשולחיו, מאמריו ומכתביו בענייני בנין א"י. א—ב. תרצ"ט. בראש ספר א דברים עליו מד. ילין וי. בר"ן מיוחס). בתש"ו יצא מבחר מאמריו (מתוך המכונסים והנפוצים כאחד) בצירוף ביוכיבליוגרפיה.

י. קלוזנר. היסטוריה של הספרות העברית החדשה מהדורה ב, כרך ו, 74—115. לספרות המובאת שם יש להוסיף עתה: ד. זכאי. קצרות, 376—377; א. מ. ליפשיץ. כתבים ג, רכו—רלד; מ. מיכאלי. האיש ופעלו, 73—93 (כאן המונוגרפיה שלו על פ. שנדפסה תחילה ב"הד החינוך" ויצא בנפרד בתרפ"ח); סידרת מונוגרפיות ומחקרים של א. ר. מלאכי ב"הדואר" תשרי־חשון תשי"ז, "בצרון" אייר־סיון תשכ"ד, 45—52. "חרות" מיום 7.6.1962, "אר המזרח" תשרי תשכ"ד, 57—65 ובחבורות הבאות ועוד; מ. סמילנסקי. משפחת האדמה ב, 100—113; ספר ראשון לציון (תש"א), לפי מפתח השמות; י. פיכמן. בטרם אביב, 179—187; ר' בנימין. כנסת חכמים, 259—263; נ. רוטנשטרייך. המחשבה היהודית בעת החדשה א, 150—156; א. שאנן. הספרות העברית החדש לזרמיה ב, 112—119; מ. שניר. בני הדור ומוריו, 163—166; ספר רוזינוי, 78—81.